

Museus i educació: noves perspectives¹

(HUERTA, R.; DE LA CALLE, R. (eds.). (2008). *Mentes sensibles. Investigar en educación y en museos*. València: Publicacions Universitat de València)

Maria del Mar Oliver Barceló

Universitat de Barcelona

mdmoliver@gmail.com

Fecha de recepción del artículo: junio 2009

Fecha de publicación: julio 2009

Resum

El llibre ressenyat sorgí de les presentacions realitzades en les 3es Jornades d'Investigació en Educació i Museus celebrades en el MuVIM de València el desembre de 2008. Diversos grups de recerca universitaris exposaren les seves propostes sobre diferents aspectes de la didàctica en el museu, entre els quals destaca la cooperació entre aquesta institució, la universitària i l'escolar. El present text pretén proporcionar una visió crítica i global del projecte i destacar-ne les aportacions més notables.

Paraules clau: didàctica, educació, museus, escola, innovació.

Abstract

The reviewed book is the result of the 3rd Conference on Research in Education and Museums held in the MuVIM of Valencia in December 2008. Some university research groups exposed their ideas about different aspects of the teaching at museum, among which they stress the cooperation between this institution, universities and schools. The present text intends to provide a critical and global vision of the project, and emphasize its most outstanding contributions.

Keywords: teaching, education, museums, school, innovation.

¹ El present treball forma part dels resultats del projecte d'investigació HAR2008-06046/ARTE, finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació i co-finançat pel FEDER.

És indiscutible que la institució museística té, potencialment, una dimensió educativa molt rellevant, però la situació actual és descoratjadora, principalment per falta de personal qualificat, per un enfocament formatiu unidireccional i per altres motius relacionats amb les circumstàncies concretes de cada museu. Tots aquests dèficits ens indiquen clarament que és un àmbit necessitat de noves idees i propostes en matèria educativa.

En intentar desgranar detalladament quins són els agents implicats i la seva relació per a localitzar el focus del problema, en primer lloc, veiem que, pels mestres i professors de les escoles, les sortides als museus sovint són concebudes tan sols com un moment d'esbarjo amb un complement formatiu, on tant els alumnes com ells mateixos poden evitar la rutina de l'aula i canviar la dinàmica. Algunes vegades, fins i tot es realitzen activitats de caire puntual sense cap vincle amb els seus projectes quotidians. En segon lloc, els educadors i els departaments didàctics dels museus cauen en ocasions en l'error de veure al docent que ve amb el grup com un mer cuidador que ha d'ajudar a mantenir l'ordre, o com un obstacle que, fins i tot, pot dificultar l'activitat dissenyada pel museu. Finalment, en aquesta relació entre educació i museus no deixa d'ésser sorprenent la poca rellevància i repercussió que hi té el món universitari i investigador. Això fa que resulti més probable que les innovacions que s'implanten no siguin prou rigoroses, és a dir, que no tinguin una bona base teòrica, no estiguin convenientment planificades i documentades, i no es prevegi una avaluació i revisió dels seus resultats.

Davant d'aquesta situació, sembla imprescindible un replantejament per part de tots els àmbits, orientat a crear una estreta cooperació per tal d'afavorir la intervenció i renovació de les propostes. Aquest llibre és una iniciativa que planteja aquests anhels. És fruit de les presentacions realitzades en les 3es Jornades d'Investigació en Educació i Museus celebrades en el MuVIM de Va-

lència el desembre de 2008, que han estat recollides per Ricard Huerta i Romà de la Calle.

A l'inici es troba el que es podria considerar una declaració d'intencions dels editors: quins són els objectius del llibre, i sota quin enfocament s'han d'entendre les intervencions. Aquest és un punt fonamental, ja que és el referent a l'hora de combregar o no amb les aspiracions del llibre i la seva consecució. La seva exposició no resulta molt concreta, ja que es confonen els objectius del llibre amb els del projecte *Maestros y museos.com. Red iberoamericana de educación artística en museos*. Com a organitzadors, haurien d'explicitar quins són els principis que regeixen les diverses aportacions contingudes en aquest volum.

Els objectius de caire general que comenten es dirigeixen cap a la recerca dels nous reptes culturals i comunicatius, amb la universitat com a mitjà idoni per a una investigació sensible i permeable a la societat. Exposen que s'ha d'aconseguir la implicació de tots els protagonistes en l'educació artística per a convertir les visites als museus en experiències significatives, en les quals l'educador ha de reduir la distància entre alumnes i docents enfront de la cultura visual. Conclouen esperant que aquest llibre serveixi per a difondre l'alt grau d'implicació que s'està aconseguint, i aportant un àmbit d'acció acord amb la societat i la cultura.

Les finalitats del projecte de la xarxa iberoamericana són més precises, i es concreten en la creació d'una xarxa que afavoreixi el diàleg entre diversos països, i la posada a l'abast dels docents i dels museus eines, recursos i estratègies acords amb cada context. Entenen la universitat com a entitat idònia per a promoure la formació en els museus i apropar-la a les necessitats dels docents.

A l'hora d'avaluar la idoneïtat dels objectius considero que és molt encertat remarcar la transmissió d'eines per la intervenció educativa a través d'experiències aplicables a múltiples entorns. El tema de la difusió del que s'està aconseguint hauria de tenir un impacte significatiu en l'àmbit de la docència artística, ja que una mera divulgació propagandística no aporta cap millora en el camp.

S'han dividit les aportacions en: estratègies i col·laboracions; corresponent al primer apartat aquelles que es dediquen a qüestions més teòriques que cal tenir en compte per a investigar en aquest camp, i al segon apartat els estudis de casos on s'exposen diverses experiències. Al meu parer es podria replantejar aquesta distribució, ja que no són dos aspectes clarament diferenciables. No es pot portar a la pràctica una bona activitat sense el seu corresponent marc conceptual. Cal recordar abans quins són els propòsits del llibre, i actuar sempre en conseqüència. De les paraules dels coordinadors es pot extreure que la intenció de la proposta és fomentar iniciatives de qualitat en l'educació artística dels museus. En concordança, el més adient seria que tota reflexió tingués una conseqüència pràctica. Això sembla que sí ha quedat palès en el primer apartat, on cadascuna de les aportacions teòriques fa una breu referència a la seva posada en pràctica, la qual ha de servir per a verificar-les i ajustar-les. En canvi, en la segona part del llibre, fa la impressió que s'ha primat més la intenció divulgativa, però sense generar un marc teòric que la fonamenti, i sense donar la informació necessària perquè pugui ser aprofitable en d'altres entorns.

En conjunt es presenten dotze intervencions procedents de grups de recerca que pretenen establir una cooperació entre l'àmbit universitari, el museístic i l'escolar. Del primer bloc destaquen les aportacions dels grups MACEAC (Museos de Arte Contemporáneo y Educación Artística Caleidoscópica), GIMUPAI (Grupo de In-

vestigación del Museo Pedagógico de Arte Infantil perteneciente al Departamento de Didáctica de la Expresión Plástica de la Facultad de Bellas Artes de la UCM) i Marián López Fernández Cao de la Universitat Complutense de Madrid. Aquestes presenten una nova proposta metodològica per a la implantació i l'estudi de les experiències educatives en museus. Veiem com operen des de diferents perspectives. Marián López focalitza què és el que cal millorar, quins són els paràmetres actuals que cal «deconstruir», i planteja unes premisses conceptuals concretes: entén l'art com una necessitat humana que proporciona un alt nivell de desenvolupament evolutiu, planteja una figura d'educador que escolta, és respectuós i que dóna seguretat però que alhora manté les distàncies fomentant l'autonomia. En definitiva, un guia i facilitador que fomenti una lectura crítica de l'obra artística. El grup MACEAC formula uns punts de partida teòrics des dels quals es poden generar múltiples propostes: ressaltarien la importància de la sensibilització del públic envers l'art, la seva apropiació simbòlica i la seva concepció com a referència d'identitat. Aquestes propostes hauran de tenir en compte els públics diferents als quals van destinats i una concepció precisa de l'objectiu del museu, de l'àmbit educatiu i de la seva intersecció. Finalment, ho exemplifiquen amb quatre experiències portades a terme seguint els seus preceptes. El GIMUPAI presenta una nova metodologia que rebutja les tècniques positivistes i proposa basar-se en tres pilars: «l'empowerment research», la investigació feminista, i l'etnografia visual. El primer planteja l'objectiu d'exercitar als grups sense poder perquè l'assoleixin, i ve acompanyat de la importància de la triangulació. El segon remarca el donar a tots els membres l'oportunitat d'utilitzar la seva pròpia forma d'expressió, i l'últim proposa utilitzar diverses tècniques d'aquesta disciplina. Per últim, declaren la importància d'assimilar aquests plantejaments teòrics amb la pràctica, i per això plantejgen una aplicació dels tres pilars. En les tres experiències queda palesa la presència d'una metodologia rigo-

rosa, acompanyada d'una avaluació i anàlisi dels resultats.

En el segon bloc, titulat «Col·laboracions» sobresurten les intervencions d'I. Agirre i A. Arriaga de la Universitat Pública de Navarra; i la d'A. Macaya i M. Suárez de la Universitat Rovira i Virgili i el Museu d'Art Modern de Tarragona respectivament. En la primera es planteja una aproximació a la concepció dels educadors de la Tate Britain on formulen diverses teories sobre la percepció de l'art entesa de forma esglaonada, què és l'art i com es percep. Es remarca la importància de la teoria implícita en cada educador i la necessitat de coherència en el grup d'educadors. La segona intervenció se centra en el diàleg i les competències comunicatives en l'entorn de la didàctica museística. Les preguntes mediadores ofereixen un gran ventall de possibilitats i poden ser de gran profit tant pels educadors com pels visitants. En ambdós casos es presenten unes propostes interessants, fonamentades en múltiples autoritats i teories, i serveixen d'experiència aplicable a altres entorns.

Lògicament una publicació d'aquest gènere es caracteritza per una gran heterogeneïtat, tot i que la tasca dels editors hauria d'ésser la d'assolir una coherència del conjunt. En aquest cas, podem veure grans divergències entre les aportacions del llibre: algunes de les quals sobresurten pel seu rigor, metodologia i utilitat, mentre que d'altres posen el seu èmfasi en la descripció del seu equip, els projectes que estan portant a terme i la seva organització. Des del meu punt de vista no es pot exigir als participants una mateixa línia de treball, ja que és en aquesta diversitat on radica la riquesa d'aquest tipus de projectes, però el que sí que s'hauria d'exigir és una coherència en quant als objectius fonamentals que ha d'assolir cada intervenció i algunes qüestions formals. Si la pretensió del llibre és servir d'eina per a millorar la situació i la problemàtica comentada, els articles que emfasitzin l'organització del grup de recerca i l'apli-

cació dels seus projectes tindran una funció principalment divulgativa, i no resultaran operatius en l'àmbit de la innovació educativa.

Un altre dels handicaps d'aquesta tipologia és la necessitat de plantejar un discurs complet en cada apartat, de forma que moltes intervencions estan estructurades a través d'una introducció, un nucli i unes conclusions. L'elaboració a través d'aquest sistema porta a unes introduccions sovint força generals, i amb ítems que és freqüent que s'assemblin, ja que cada autor els considera imprescindibles com a punt de partida. Una possible solució seria que els editors realitzessin una introducció que assentés les bases teòriques sobre les quals s'ha d'interpretar el conjunt; d'aquesta forma cadascun dels apartats podria entrar directament en el seu focus d'interès i estendre-s'hi amb més deteniment. Aquesta estructuració també exigeix un alt grau de síntesi, i en algunes ocasions s'enyora un comentari detallat de les experiències i teories explicades.

El que no es pot passar per alt d'aquesta publicació és el seu encert en la crítica al sistema actual d'educació en museus. Es pot percebre clarament la seva inquietud en plantejar un nou model d'investigació, on destaca l'aplicació d'una recerca metodològica i rigorosa, amb equips altament qualificats i compromesos. La concepció del conjunt del llibre presenta uns ideals totalment coherents amb les concepcions educatives constructivistes, on es trasllada el focus d'interès als alumnes i als assistents dels museus en general, que són els que han de construir el seu propi coneixement. En aquest procés és imprescindible que hi hagi una total cooperació entre l'educador del museu i el docent, ja que cada un pot aportar unes determinades competències. Com que aquest treball en equip rarament s'assoleix, són necessàries propostes com les presents per tal d'avançar en la direcció adequada.